

Vandaag herdenkt Kerk en Vrede, de vereniging van christen-antimilitaristen, in Amersfoort haar vijftig-jarig bestaan. We hebben dr. J. J. Buskes, die erelid van Kerk en Vrede is, gevraagd om een beschouwing naar aanleiding van dit jubileum. De illustraties bij zijn artikel zijn genomen uit het herdenkingsnummer van 'Militia Christi', het maandblad van Kerk en Vrede.

Geen feest bij vijftig jaar Kerk en Vrede

De NCRV en Kerk en Vrede bestaan beide vijftig jaar. In de NCRV-studio wordt een receptie gehouden vanwege het gouden jubileum en in het woordenboekje van Fokko Bos wordt een jubileum een jubelfeest genoemd. Kerk en Vrede viert geen feest, om van een jubileumfeest maar te zwijgen.

Elk jaar, dat Kerk en Vrede bestaat en moet blijven bestaan, is er één te veel. Aan een jubelfeest komt Kerk en Vrede pas toe, als er geen reden meer is om Kerk en Vrede in stand te houden. Dus: geen glorieuze receptie en geen jubelfeest, uitsluitend een sobere herdenking.

Op de receptie van de NCRV in Hilversum zult u verdwijnen in het gedrang van de vele kerkelijke, politieke en culturele autoriteiten, die het bestuur komen gelukwensen. Bij de herdenking van Kerk en Vrede in Amersfoort zult u niet vele autoriteiten tegen het lijf lopen.

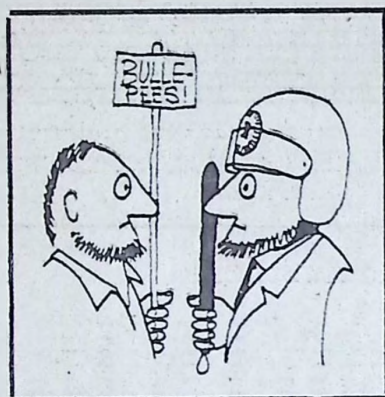
Wanneer u dit begin van mijn artikel wat cynisch vindt, vergist u zich. Ik gun de NCRV van harte een groots jubileum. Wat Kerk en Vrede betreft ligt dat anders. Dat deze vereniging van Christen-antimilitaristen bestaat, is geen reden tot vreugde, en dat zij vijftig jaar bestaat geen reden tot feestviering. Eer het tegendeel.

Het belangrijkste boek, dat Kerk en Vrede heeft opgeleverd is een studie van professor G. J. Heering over christendom, staat en oorlog. Professor Heering was jaren lang voorzitter van Kerk en Vrede. Zijn boek heeft tot titel: 'De zondeval van het christendom'. Kerk en Vrede is een noodbunker.

Kerk en Vrede zou overbodig zijn, wanneer de kerk voluit gemeente van Jezus Christus was, ook in haar verhouding tot volk en staat. Dat is de kerk niet en daarom is Kerk en Vrede het tegendeel van overbodig. Op de dag, waarop de kerk het wel zal zijn — gezegende dag — zullen wij in een feestelijke samenkomst Kerk en Vrede laten verdwijnen.

Ongehoord

Kerk en Vrede heeft het in kerkelijk Nederland niet gemakkelijk gehad. De kerk is begonnen met deze vereniging te negeren. Toen dat niet meer mogelijk was, heeft men Kerk en Vrede fel bestreden. U zoudt eens kennis moeten nemen van wat zich in kerkelijk Amsterdam afspeelde, toen een hervormde predikant, ds. Briedé, als eerste lid van Kerk en Vrede werd. Men vond het een ongehoord schandaal. Dit woord vindt u in het Nieuwe Testament en het betekent: een ergeris. De oude ds. Krop noemde Kerk en Vrede een communistische mantelorganisatie. En in de kerkelijke pers werden de mensen van Kerk en Vrede gekwalificeerd als landverraders en revolutionaire ondermijners van het door God gewilde overheidsgezag. Dit alles is verleden tijd, maar u moet niet vragen hoe. Een hoge kerkelijke autoriteit klopte mij gemoedelijk en vriendschappelijk op de schouder: 'Jullie moeten volhouden, het is goed wat jullie doen, jullie zijn het geweten

van de kerk'. Ik luisterde stom verbaasd. Een week later hoorde ik, dat dezelfde hoge kerkelijke autoriteit een gemeentelid, dat zich verontwaardigd over Kerk en Vrede opwond, even gemoedelijk en vriendschappelijk op de schouder klopte: 'Je moet je niet zo opwinden, het is maar een klein groepje, dat niet veel te betekenen heeft'. Een karakteristiek voorbeeld van repressieve tolerantie.

Drie oprichters

Wanneer ik over Kerk en Vrede schrijf, denk ik altijd aan drie mannen, die tot de oprichters behoorden: Hilbrandt Boschma, Hugenholtz en Heering. Hilbrandt Boschma was beroepsmilitair, maar op een goed ogenblik overviel hem de angst: kan ik als beroepsmilitair een volgeling van Jezus zijn? Dat kon hij niet. Hij trok het militaire uniform uit en werd godsdienstonderwijzer in Ruurlo, een uitzonderlijk godsdienstonderwijzer. Ethisch orthodox. Jaren lang zweeg hij over het oorlogsvraagstuk. Totdat de eerste wereldoorlog uitbrak. Toen publiceerde hij zijn 'Oorlog en Christendom'. Zelf moest hij het uitgeven, omdat geen enkele uitgever bereid was het te doen. Boschma was de man van het 'eenvoudig christendom'. Hij stelde de vraag: als het zover komt en het komt eenmaal zover, dat je je bajonet zult moeten steken in het hart van de vijand, wat zul je dan doen met Jezus, die Christus genoemd wordt?

Eenvoudiger kan het niet. De kerk vond het al te eenvoudig en de schrijver overgelovig. Boschma schreef toen een artikel, waarin hij de kerk voorstelde een van haar liders te wijzigen. Het was het lied dat begint met de woorden: 'Nooit kan 't geloof te veel verwachten'. Boschma stelde voor deze regel te schrappen en te vervangen door de woorden: 't Geloof kan ook te veel verwachten'. Boschma heeft heel wat gewetens wakker geschud, ook het geweten

van mij, al was ik toen nog maar een jongen van vijftien jaar.

Onbaatzuchtig

Hugenholtz was een onbekende dominee, die 't ook niet meer zag zitten en in de eerste wereldoorlog een preek publiceerde: 'Gij zult niet doodslaan', met een inleiding van Hilbrandt Boschma. In heel mijn leven heb ik behalve Wartena van Zevenaar geen onbaatzuchtiger dominee ontmoet dan Hugenholtz. Zijn theologie stelde niet veel voor, maar hij was een man van wie in de bijbel geschreven staat: 'Niet wie zegt Heer, Heer, maar wie doet de wil van de Vader, zal het Koninkrijk Gods binnen gaan'. Wat Hugenholtz voor Kerk en Vrede verzet heeft grenst aan het ongelooflijke.

Heering behoorde tot de rechtsmodernen, een aristocraat van de geest een bekwaam theoloog, die jaren lang met het oorlogsvraagstuk niet klaar kwam, totdat het hem tenslotte duidelijk werd, dat het niet kon en niet mocht en dat het de roeping van de kerk is, oorlog en oorlogstoerusting radicaal af te wijzen, omdat zij volkomen in strijd zijn met het evangelie. Deze drie — een wat vreemd trio — waren in 1924 de oprichters van Kerk en Vrede, de vereniging van christen-antimilitaristen, die zich geroepen voelden, de gewetens der christenen wakker te roepen en de kerk op te roepen de theorie van de rechtvaardige oorlog en de praktijk van de niet te rechtvaardigen oorlog prijs te geven. Het was maar een heel klein, weihaast belachelijk klein groepje, dat Kerk en Vrede van 1924, maar ze wisten wat ze wilden: de militia Christi! Dienstweigeren was voor hen niet een negatieve maar een positieve zaak, de keuzelij van dienst doen, het volgen van Jezus Christus.

De kerk kon Kerk en Vrede als een wat omvang betreft onbelangrijke groep negeren en zou dat hebben kunnen blijven doen, indien Heering haar dat niet onmogelijk had gemaakt, door Kerk en Vrede door zijn persoon en werk tot een kwalitatief belangrijke groep te maken.

Niet sectarisch

De twee belangrijkste publicaties van Heering waren zijn 'Geloof en openbaring' en zijn 'De zondeval van het christendom'. De eerste publicatie was een dogmatiek, de tweede een ethiek. Deze twee behoren bij elkaar. Dogmatiek en ethiek zijn op elkaar betrokken: geloofsbezinning en geloofsgehoorzaamheid. Kerk en Vrede mocht dan een vreemde eend in de kerkelijke bijt zijn, aan Heering was het te danken, dat het getuigenis van Kerk en Vrede niet genegeerd kon worden.

De zondeval van het christendom was voor Heering de verworping van het christendom tot staatsgodsdienst en de daarmee verbonden theorie van de rechtvaardige oorlog. Heering was het, die het antimilitarisme van Kerk en Vrede bijbels fundeerde en een sterke geestelijke achtergrond gaf. Aan hem is het ook te danken, dat Kerk en Vrede geen sectarische beweging werd en het getuigenis van Kerk en Vrede een voluit bijbels karakter kreeg.

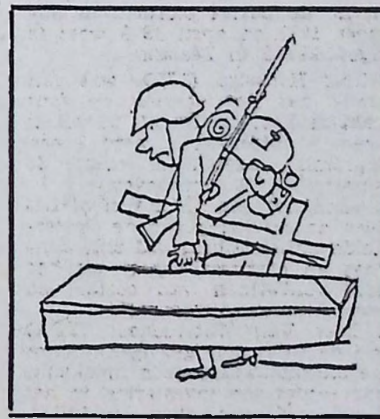
Aanvechtbaar

De geschiedenis van Kerk en Vrede is er een met vele teleurstellingen en even zovele verrassingen. Er was een tijd, waarin het aantal leden van jaar tot jaar toenam. Er waren ook jaren, — de jaren van het fascisme en nationaalsocialisme — dat velen, die uit volle overtuiging christen-antimilitaristen waren geworden, Kerk en Vrede weer verlieten, omdat zij meenden, dat oorlogsgeweld tegen Mussolini en Hitler geboden was, en voor vele anderen, die Kerk en Vrede trouw bleven, het antimilitarisme toch — zowel van buiten af als van binnen uit — een aanvechtbare zaak werd. Evenals Heering bleef ik niet zonder veel innerlijke strijd christen-antimilitarist.

En ook nu, in 1974, is ons antimilitarisme niet een vanzelfsprekende zaak. Het is zeer aanvechtbaar. Maar geldt dit niet van heel ons christen-zijn. Christen-zijn is nooit, zeker niet in onze tijd, vanzelfsprekend. Maar wie door het evangelie gegrepen en gevangen genomen wordt, kan toch nooit anders dan geloven en blijven geloven. Het wordt hem niet toegestaan, niet te geloven. Maar dit betekent dan ook, zoals Heering niet moe werd, ons op het hart te binden, dat wij meer dan pacifisten zijn. Wij willen de oorlog in al zijn vormen bestrijden, om zo de vrede te dienen.

door dr. J. J. Buskes

Maar men begrijpt ons verkeerd, als men in ons alleen maar pacifisten ziet. Dan heeft men de diepste reden van ons verzet niet verstaan. Heering zegt: 'Die reden is het brandend verlangen om het evangelie los te slaan van de oorlogs-idee, om ter wille van Gods eer aan het christendom zijn oude bereidheid tot offer en kruis en daarmee zijn oude fierheid en onafhankelijkheid terug te geven, zodat het bij machte wordt de staat — tot zijn eigen heil — op een afstand te houden en tot hem te spreken: 'Ik kan u alleen dan ten volle aanvaarden, als gij ten volle rechtstaat wordt en dus de oorlog duidelijk en zichtbaar afzweert... want het gaat in laatste instantie noch om u noch om ons, maar om Gods eer en Zijn Koninkrijk, dat oneindig meer en nog gans iets anders is dan wereldlijke vrede, maar dat op aarde door niets zo gehoord en geschonden wordt, dan door het oorlogsbedrijf'.

Op Christus vertrouwend kunnen wij ons vertrouwen niet stellen op wapens, van welke onze bestrijders zelf zeggen, dat we ze, al kunnen we ze niet missen, toch ook niet kunnen gebruiken. En nog meer dan in 1924 verbazen wij ons over het gedrag van het officiële christendom, dat zich vanwege de eerbied voor het leven, dat van God is, heftig verzet tegen bepaalde abortuspraktijken — naar mijn overtuiging terecht — maar tegelijk zonder enig gewetensbezwaar meer geld vraagt voor de instandhouding van een militair apparaat, dat, indien het in werking wordt gesteld, de vernietiging van miljoenen mensenlevens betekent.

Niet overbodig

Neen, Kerk en Vrede is nog altijd geen overbodige zaak. De vereniging heeft in een halve eeuw heel wat losgemaakt, maar laten wij nuchter blijven; de staat kan, wat oorlog en oorlogstoerusting betreft, nog altijd op de kerk rekenen. Daarom moet Kerk en Vrede blijven bestaan en haar getuigenis laten horen. En meer dan voorheen zullen wij ons moeten realiseren, dat wij in ons leve vaderland alles mogen zeggen en laten drukken.

Prof. Strijd heeft gelijk: met acties is dat anders. 'Het zou wel eens zo kunnen zijn, dat het enige dat nog indruk maakt niet artikelen, boeken en discussies zijn, maar activiteiten, nauwkeurig voorbereid en klaar voor een vervolg'.

Figuren als Martin Luther King, Dom Helder Camara, Beyers Naude zijn er, om ons ervan te overtuigen, dat onze woorden zonder onze daden van geen waarde zijn. Laten wij ons zelf ervan doordringen, dat de wereld ons de vrijheid gunt, om alles te zeggen, op één voorwaarde, deze, dat onze woorden geen daden worden. In de bijbel zijn woord en daad één.